

სალიტერატურო და სამეცნიერო ნახატებიანი გაზეთი გამოდის უოველ კვირა დღეს

№ 35

ა ბ ე ი ს ტ რ 18 1896 წ.

№ 35

შინაარსი: ენის წარმოდგომაზე (გერმანელ-დან), პ. გ. ჭარიაისი.—სხვა-და-სხვა ამბავი.—საყურადღებო ამბავი.—
 * * * ლექსი განდევნილსა.—ნამდვილად არის ფერი, თუ არა?—გინაზისის მოწაფე ქალთა მოგზაურობა, წერილი მეორე ვილ-
 კოსი.—* * * ლექსი ს. პავლიაშვილსა.—საისტორიო მასალა № 3.—მოთა მადალი (ლექსი პრიზით) თომანთ კობახი. გლენ-
 ნი ზედგინიქნი და მათი თავ-განსაგალი.—, კვალის, ფოსტა და განცხადებანი.—

„კვილის“ ხელის მომწერლებს მოგაგონებთ, ვისაც
 ფული ან შემოუტანიათ, დროზე შემოიტანონ.

ენის წარმოდგომაზე.

(Über den Ursprung der Sprache.)

დრ. გ. ს. ზემანისა.

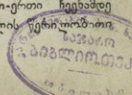
თარგმნილი გერმანულადან. *)

წულ სხვა ნაირათ შეუღდა ამ საგნის გამო-
 კვლევას ექიმი კარლ აბელი. ის დარწმუნდა,
 რომ გამოკვლევას მხოლოდ მაშინ შეუძლია
 მოგვეცეს ნაყოფიერი შედეგი, როცა ის დამყარებუ-
 ლია ნამდვილ ფაქტებზე; ამ მხრით ევგებტური ენის
 შესწავლამ ეს მეცნიერი სულ ახალ გზაზე დააყენა.
 საზოგადოდ პოეტიკობდენ, რომ ლაპარაკი თავიდან-
 გე ადვილ-გასაგები უნდა ყოფილიყო; იმან აღნიშ-
 ნა, რომ ეს შეხედულება სრულებით შემცდარია,

რადგანაც ადამიანის სული, რომელიც ყველა სხე-
 რაში დიდი ტანჯვა-წვალებით ეთარღება, ენასაც
 თავდაპირველად ვერ დაებატონებოდა ისეთი სის-
 რულითა, რა სისრულითაც დღეს ამ უკანასკნელს
 ჩვენ ეხედვით განვითარებულ ერებში. დიდი ხანია,
 რაც იცოდენ, რომ ენა ექვემდებარება ზრდისა და
 დაცემის კანონს, მაგრამ ამასთანავე დარწმუნებულნი
 იყვენ იმაშიაც, რომ გზგება ერთი და იგივე უნდა
 დარჩენილიყო ყველამ საფეხურზე, რომ, როგორც
 განათლებულნი ერნი ნათლად და გარკვეილად
 სჯიან სხვა-და-სხვა ბუნდოვან საგნებზე, ისე ადვი-
 ლად და ვსაგებათ უნდა ელაპარაკნათ ერთმანეთის-
 თვის განუფითარებელ ადამიანებსაც იმ მარტივ სა-
 ნებზე, რომლებზედაც მათ რაიმე წარმოდგენა შეე-
 დინათ; ერთი სიტყვით, გაუგებარი ენა ითულებოდა
 Contradictio in adjecto-თ, თავის-თავის წინააღ-
 დევობათ; მაგრამ დოქ. აბელმა დააპტიკა, რომ ეს
 წარმოდგენილი თავის-თავის წინააღმდეგობა—გაუგე-
 ბარი ენა, არსებობდა თითოეული ენის დასაწყის-
 ში.

ევგებტური ენა არის ერთათ-ერთი ჩვენამდე
 მომწეული ენა, რომლის 4000 წლის წინააღმდეგობა

*) ის „კვილი“ № 34.

ნაშინი ჩვენამდე დარჩენილან; ამიტომ ჩვენ საშუალება გვქმნება დავეუკირდეთ და შევისწავლოთ მისი განვითარება მთელი ამ 40 საუკუნის სიგრძეზე. ჩვენ ხელთ არის ჰიეროგლიფები, 3000 წლით ქრისტეს დაბადებამდე წარმომდგარნი, ჩვენ ყვეს კვატური ნაწერები, შედგენილი 1000 წლის ქრისტეს შემდეგ და არიებს შინაარსი საქმარისა, რომ პირვანდელი ერის ნასახი და იმის თან-დათანნი განვითარება საქმათ შევიერთო, ისე, რომ ამისათვის მინც და მინც დიდი შრომა არ დაგვეკირდეს. უძველესი ჰიეროგლიფური ეპოქის ეგვიპტურ ენაზე იმდენი აუარებელი ჰომონიმები და სინონიმები*), რომ ჩვენ დროში ეს იმდენათ გასაკვირალია, რამდენათც გავგებარი. დოქ. აბელის გამოკვლევით, ეგვიპტურ სიტყვას „ას“ აქვს რვა სრულიად ერთი-მგობრისაგან განსხვავებული მნიშვნელობა, სიტყვას „აჟ“—ექვსი, სიტყვას „სა“—აგრეთვე ექვსი, სიტყვას „აეტ“—შვიდი სხვა-და-სხვა მნიშვნელობა და სხვ.; პირიქით სიტყვისათვის „კრა“ ამავე მდენიერს ჩამოთვლილი აქვს ოც-და-ჩვიდმეტ სხვა-და-სხვა სიტყვა, სიტყვისათვის „მაგარი“—ათი, სიტყვისათვის „ნაი“ ან „გემი“—ოც-და-ექვსი და სხვ. აქიდან ჩვენ შემდეგი დასკვნა გამოგვაყვს: პარეგლში ერთი რამდენიმე ბგერათა კავშირი (შეერთება) განსაზღვრავდა ყოველ გვარ ნივთებს და ერთსა-და-იმამე ნივთს გამოხატავდნ იმ ბგერათა კავშირით. მეორე მხრით აბელი ნაზღვარს უდებს ამ უწყალო არეებს, რადგანაც მანვე იცის იმისთანა სიტყვები, რომელთა მნიშვნელობა შტკიცეთ განსაზღვრული იყო და აგრეთვე იმისთანა ერთ—ბგეროვანი სიტყვებიც, რომლებიც იმხარებოდნ ყოველ კუთხეში და ყოველ დროს; იცის, რომ უშრავლეს სიტყვებს გვარ ისე უძველეს დროს მიუღიათ განსაკუთრებითი მნიშვნელობა; მაგრამ მოხუცდევით ამისა არეულ-დარეულობა მინც რჩება, ასე, რომ საქორა ეკითხით: როგორ ავებინებდნ ერთმანეთს აღმინებნი? ახალმა დრომ მოაზერბა ჰიეროგლიფების ახსნა (ამოკითხვა) ორ ენოვან (ორ ენაზე) წარწერათა მეოხებით, ბერძნულმა ტექსტმა შესაძლებელჰყო აღდგენა ეგვიპტური ანბანისა. ამ ღირს შესანიშნავ საქმეს ხელი შეუწყვეს აგრეთვე თითოეულ სიტყვის გვერდზე მიხატულ ნახატებმა; ცხადია, ამ სურათებს იგივე სამსახური

უნდა გავწიათ იმ დროინდელ მკითხველთათვისაც. ეს ნახატები სრულებით არ ვესგავსებინ ჩვენი დროის ნახატებს და ილიოუსტრაციებს, არამედ ისინი წარმოადგენდნ იმ დროს აუცილებელ საჭიროებას, ურომლისათ მამინდელ მკითხველს არ შეეძლო გავგაო, თუ რას მოუთხრობდა წარწერა. ზოგიერთ საგამატეო შემცვენებათა გარდა, რომლებიც მუდმივ ხმარების მეოხებით მალე გასაგებნი შეიქმენ, თითოეულ სიტყვას ასოებით აღნიშნის გვერდით მიხატული აქვს ამხსნელი სურათი. როცა იგულისხმება მცენარე, მაშინ გამოხატულია ყველიანის სახე, როცა იგულისხმება რამე ავთიმყოფობა, მაშინ რამე განსაზღვრული სურათი, რამელიც ყოველთვის უბედურებას ან უშინდურებას აღნიშნავს და სხვ. არის ასი ამისთანა განსაზღვრული კლასიფიკაციის ნიშნები, რომლებიც აადვილებენ გავებას; მაგრამ ამასთან ისინივე გვიჩვენებენ, რომ აღმინებნი ძველის-ძველის დროის ისე ადვილათ ვერ ავებინებდნ თავიანთ აზრებს ერთმანეთს, როგორც ჩვენ ეს შეგვიძლია ახლანდეს; ეს გარემოება ჩვენ საბუთს გვაძლევს დავასკვნათ, რომ პირველ-ყოფილ აღმინებებისთვის კიდევ უფრო საძნელო იყო ერთმანეთის გავება, ვინმე შედარებით უფრო განვითარებულ ეგვიპტელებისათვის, თუ კი ეს უკანასკნელიც, მოხუცდევით თავის მაღალი კულტურისა, იძულებულნი იყვენ მიემართათ ამისათვის ზემო ნაჩვენებ საშუალებათათვის. იმათ ენა გვარ კიდევ ისე სუსტი და უსრული იყო, რომ მარტო ბგეროვანი ენა საქმარისი არ იყო. სიტყვებით ლაპარაკის დროს უნდა მიგრძართათ ხოლმე სხუესული და პირის მოძრაობისათვის, როგორც გავებისთვის დამხმარებელ საშუალებათათვის. დოქ. აბელი ასახელებს ზოგიერთ აზრით ლატაკ აღმოსავლეთის მცხოვრებლებს, რომლებიც გვარ დღესაც თითქმის იმდენათვე ლაპარაკობენ ხელებით და მინით, რამდენათ პირით. გარდა ამისა ისიც არ უნდა დავიფიყურო, რომ მაშინ აზროვნების სუფერა უწყრო ვიწროთ იყო შემოფარგლული და უშთავრესათ გროზობიერ და მარტე საკნებათა გარშემო ტრიალებდა. მაგ., შემდეგი ჰიეროგლიფური ხანაც არ იძლევა ნამდვილ წმინდა აბსტრაქტულ იდეებს: სიყვარული გამოიხატება მხოლოთ სურვილით (წადილით), ნება-მობრძანებით, პატეი—ქებით და შიშით; ასე რომ, რამდენათც უკან დავიწევთ, იმდენათ ყოველ დღიურ ღია ლაპარაკ უნდა ყოფილიყო უფრო გრძნობიერი, — ნიშნებზე, მიეფერობაზე და ტანის მოძრაობაზე დამყარებული. მაგრამ ამასთანავე სიტყვათა საუფრე—ლექსიკონი ძლიერ მდიდარი იყო; ამაში აბელი ეთანხმება მაქს მიულისს, რომელიც ამბობს, „რიცხვი ფონეტურ ტიპათ წინაპირველთ უთუ“

*) ჰომონიმია—ერთი და იგივე სიტყვა, მაგრამ სსკვ-და-სსკვ შექმენვათა გამოშსტკელი; სინონიმია—სსკვ-და-სსკვ სიტყვები, რომლებსაც ერთი და იგივე მნიშვნელობა აქვთ.

ლავი უნდა ყოფილიყო და მხოლოდ ბუნებითი „ელიმინაციის“ (გამორიცხვის) პროცესის მეშვეობით, იმ პროცესისა, რომელიც სიტყვათა უძველეს ისტორიაშიაც ჩვენ შეგვიძლია დაინახოთ, შესაძლო იყო, რომ სინონიმური ფესვები თანდათან მათი განუვითარებელი მარცვლებითური ერთი-მეორეს შემდეგ დაკარგულიყვნენ, ... ჩვენ უნდა ვივლით სინონიმით, რომ ენის რადიკალურ ელემენტთა მტკიცეთ დამყარებას წინ უნდა ძლიერდა ხანა განუსაზღვრელი ზრდის—ენის გაზრახული,—რომელსაც უნდა მოჰყოლოდა თავისებური „შემოღობა“. ენის განვითარება, ერთი მხრით, მდგომარეობდა იმაში, რომ სიტყვების რიცხვი იმდენათ გამრავლებულიყო, რომ იმათი შეიწროებით, რაც შეიძლება, უფრო მეტი შემცენებათა გამოხატვა შესაძლებელი გამხდარიყო და, მეორე მხრით,—იმაში, რომ ეს სიტყვები ისე გაწეს-რიგებულიყო, რომ სხვა-და-სხვა საქირებებათა და იდეათა გამოხატვა ერთ და იმავე დროს ადვილად და სწორი ყოფილიყო. აზროვნების მომეტებულ სისწორემ და ნაციონალური მსხვერპლობის გაუმჯობესებამ დაამთავრეს ევოლუციონთან ეს ნაბიჯი. შემდეგ ისტორიულ ხანაში ეს წინ-მსვლელობა უფრო აშკარაა, ჩვენ ვხედავთ, მაგ., რომ აურაცხელი ჰომონიმების და სინონიმებისთან თანდათან წარმოდგებიან ახალი სიტყვები განსაკუთრებული და განსაზღვრული მნიშვნელობისანი. თუმცა ჰიეროგლიფური ლიტერატურა ძლიერ დაკავშირებულია ეგრეთ წოდებულ „წმინდა დიალექტის“ ეოკაბულარიუმთან (სიტყვათა კრებულითან), მაგრამ პაპირუსის რეგულუმში კაც კი შეამჩნევს ახალ სიტყვებს. ეს მოვლენა უფრო ცხადთ მოჩანს შემდეგში. კობატებში— ახე ეძახოდნენ ევოლუციონის მას შემდეგ, რაც იმათ ქრისტიანობა მიიღეს—გადითარგმნეს დაბადება სამშობლო ენაზე და მით დაწმინდნენ, რომ ხალხური ენა გამხდარა ისეთ კილოთ (იდიომათ), რომელიც ძველი ჰიეროგლიფური გადმოცემისაგან არსებითათ განირჩეოდა. ჰომონიმები და სინონიმები უმეტეს ნაწილათ გამჭრალიყვნენ; გარდა ამისა ძველ ფესვთაგან წარმომდგარიყვნენ ახალი, სხვა ბგეროვანი სიტყვები. ჰიეროგლიფური „cher“ თორავტ მნიშვნელობათაგან სამამდე ჩამოსულიყო, „ჭრა“ 37 სიტყვიდან—ათამდე და სხვ. ენის განვითარების მსვლელობა მდგომარეობს, მაშასადამე, შემდეგში: თვალ-პირველათ არსებობს დიდ-ძალი რიცხვი ჰომონიმებისა და სინონიმებისა, რის გამო სიტყვები ნათლათ ეერ ხატვენ თავიანთ მნიშვნელობას; შემდეგ, რამდენათ განსაზღვრული ბგერანი უფრო მტკიცეთ და მეურყველათ ხატვენ ერთ რომელსამე განსაზღვრულ მნიშვნელობას, იმდენათ ენაც უფრო

ადვილ გასაგები ხდება. თუმცა სემიტური და არიული ენების დაკვირება მრავალ საუკუნეთა განმავლობაში შეუძლებელია ისე, როგორც ევოლუციონისა, მაგრამ საფუძვლიანი გამოკვლევა აქაც იმავე კუშირტებას ხატავს. ამის დასამტკიცებლათ დოქაბელს მოჰყავს დიდ-ძალი რიცხვი სემიტურ და ინდო-ევროპულ სიტყვათა. ის ფაქტი, რომ ყოველგან არსებობდა ისეთი დრო, როდესაც ერთ-და იგივე შემცენება გამოიხატებოდა ხოლმე მრავალი სიტყვებით და თითქმის თითოეული სიტყვა განმარტებდა მრავალ შემცენებათა,— აი ეს გარემოება არღვევს იმ ჰიპოტეზას, რომ ენა საყოველთაო გადგებასთან ერთათ თითქოს ზეგარდმო მთავარების მეშვეობით წარმომდგარიყოს; ეს მოვლენა, რომ დღეს რომელსამე განვითარებულ ენაში ერთ რომელსამე ბგერას განსაზღვრული მნიშვნელობა აქვს, თავდაპირველათ, ენის დასაწყისში არ არსებობდა. ხოლო რაცა ნამდვილათ მოხდა,—ეს თანდათან განვითარება იმ ნიჭისა, რომელიც შეადგენს ადამიანის არსების ყუთენილებას: ბგერანი მკდროთ დაუკვეშირდენ იდეებს.

ნათელი, რომელიც ეფინება ევოლუციონის მეშვეობით ადამიანის გონების (ინტელექტის) პირვანდელ მდგომარეობას, არ განისაზღვრება მარტა ამ საფუძვლზელათით; იგი (ევოლუციონა) ვერცხნებს აგრეთვე იმასაც, თუ რა გვარათ მუშაობდა გონება. ევოლუციონი ენა შეიცავს საქმათ რიცხვს ორი სრულიად ერთმანეთის მოწინააღმდეგე მნიშვნელოვან სიტყვებისას. აი, მაგალ: ken ნიშნავს მაგარსა და სუსტსაც, at—სმენას და სიყრუეს (ყრუთ ყოფნას), „tem“—დამყუდევებს, დაკეტვას, შერიცხვას და გამოშვებას, გამორიცხვას. გარდა ამისა ეხედავთ იმისთანა შეერთებათაც, როგორც: მოხუკა-სალგახსა, შორა-სალგას, გართ-შვიანი, შეერთება-გაყოფა. როგორ მივიდენ ამისთანა, ჩვენი წარმოდგენით, ახირებულ სიტყვებამდე? დიახ, ადამიანისთვის ისე ადვილი კი არ იყო ყოველთვის, როგორც ჩვენითვის არის ეს დღეს, სხვა-და-სხვა შემცენებათა წარმოდგენა თავის-თავათ. რა არის ცევი, რა არის თბილი; რა არის ნათელი, რა არის ზნელი? ყოველთვის ერთგვარი ტემპერატურა რომ ყოფილიყო, მაშინ ჩვენ არაფერი გვეცოდინებოდა ცივსა და თბილზე, სიცხესა და ყინვაზე; ყველგან რომ ერთნაირი სინათლე ყოფილიყო, მაშინ ჩვენ ლექსიკონს გამოაკლდებოდნენ: ნაყოფი და პნეფი, სინათლე და სანათლე. პირველში ისეთი პირის-პირობანი (წინააღმდეგობანი) მხოლოთ თავის განსხვავებითა იცნობებოდა; იმ დროს ენათ და იმავე სიტყვაში მოჰქმედების ანუ მოძრაობის სხვა-და-სხვა ხარისხი გამოიხატებოდა თავისი დადებითი

თუ უარყოფითი თვისებით. ამ სახით „ken“ არ ნიშნავდა საკუთრივ არც მკვარსს და არც სუსტს, არამედ — ძალის ხარისხს, ნიშანს, რომ ძლიერთან სუსტი უნდა წარმოედგინათ, ასე რომ ჯერ კიდევ სისუსტე სიმძლავრისაგან კარგათ ვერ განეჩინათ და საჭიროებდნენ ვაგების სიხადისათვის „ესტეს“ — სხეულის მოძრაობას ანუ სურათს. როცა სიტყვა „ken“ ნიშნავდა იმის უკან დგას კაცი ხელგზავნილი, რომელიც მხოც იარაღი უჭირავს; „ken“ — სუსტს როცა ნიშნავს მაშინ მის უკან ზის ერთი წელში-მოხრილი (მოკრუნჩხული) იცის ნახატი ჩამოშვებული ხელებით. „tem“ აღნიშნავს ჩაქცევას, ჩაჩრდვას; ან გამოგუგავს, გაოჩრდვას; პირელი იკულისხმება, თუ მეორე, — ამას გეჩვენებს სხეულის მოძრაობა, ანუ სურათი მაგრათ მოკერილი სახლართისა და ფრინელისა, რომელიც ყოველთვის რაღაც ცუდს აღნიშნავს. სიტყვებს „in“ სმენა და არ-სმენა (ყრუობა), „sneh“ შუკვა და გასსნა უნდა ჰქონოდათ უცვლელათ რამე ძნელათ დასასწავლი. ყოველ შემთხვევაში, ეს კი ცხადია, რომ ძლიერ დიდინანი უნდა გასულიყო, ვიდრე ენა თავს დახწევდა ამ გაურკვევლობას. რასაც ახლა თითოეული ბავში თითქმის დედის ძუძუსთან ერთათ წოვს, — სწორე ხმარება სიტყვათა, როგორც, მაგ., დიდი, პატარა, კარგი, ავი და სხვა, ის კაცობრიობამ მრავალ საუკუნეთა შრომით მოიპოვა. აბელი იგონებს ინგლისურ without, გერმანულ mit ohne, Boden, რომელიც როგორც მიწის ზედაპირს, ისე ნიღავსაც აღნიშნავს, იმის დასამტკიცებლათ, რომ კვალი პირვანდელი სიძნელისა ერთ მნიშვნელოვან სიტყვებშიაც კი დარჩენილა.

ბ. გ. ჭაბაია.

(შემაღგე იქნება)

სხვა-და-სხვა ამბავი.

ანჯაში მცხოვრებ ქართველობას შეუდგენია პატარა წრე იმ მიზნით რომ ერთი დიდი ნაკლი ჩვენი მწერლობისა — სამეცნიერო წიგნების უქონლობა — შეესწინა. ამ ფრიად სასარგებლო საქმეს განჯის ქართველობა შესანიშნავი თავგამოდებით მოკლდებიან. წიგნები სათარგმნათ უკვე დაუჩივრებლათ და ამ ჭამათ ისინი ვაჟუცკევიან სარდაქტო კომისიას ვასაშინჯავათ. აბავე მიზნითეს თითოეული თანამკრძნობელი ყოველ თვეში იხდის არა

ნაკლებ ათი შაურისა. აპრილიდან უკვე იკრიბება ფული.

ეჭვი არ არის, რომ ყველა ქართველა აღტაცებით მიეგებება განჯულ ქართველთა განზრახვას. საწმუხნაროთ, ჩვენ არ ვიცნობთ იმათ პოეტობას, ე. ი. თუ რა ხასიათის წიგნებს მოაქცევენ განსაკუთრებით ყურადღებას. ამას ჩვენ იმიტომ ვამბობთ, რომ მეცნიერება ძლიერ ფართოა შემეცნება და მის სამფეოებელში შედის ყველაფერი, რაც კი შეეხება მთელ მსოფლიოს, კერძოთ ჩვენ დედამიწის და მის ცხოვრებას. მეორე მხრით, ისიც ექვს გარეშეა, რომ ჩვენთვის ამ ჭამათ უაღრესი მნიშვნელობა უნდა ექნეს მეცნიერების რომელსამე განსაზღვრულ დარკს; ვამბობთ უაღრესი-თქო, რადკანაც მეცნიერული წიგნი, რაც უნდა შინაარსის იყოს, ყოველთვის სასარგებლო იქნება. ჩვენი შეხედულებით, რასაც ღრმა საფუძველი აქვს, უაღრესი მნიშვნელობა ჩვენთვის დღეს აქვთ იმ გვარ სამეცნიერო წიგნებს, რომლებიც ასე თუ ისე ეხებიან საზოგადოებრივ ურთიერთობათა. მეტრა ლაპარაკი იმაზე, რომ ჩვენ აქ სახეში გვაქვს ეკონომიური კითხვების ახსნა და განმარტება. როგორც გადაწყვიტა ეს კითხვა განჯულ ქართველობამ? — ჩვენ ამის შესახებ არა ვიცით რა. ყოველ შემთხვევაში, ჩვენ ამ კეთილ განზრახვას გამარჯვებას ვუსურვებთ.

11 მარიაშობისთვის, ქართული სცენის მოკვარეთავან გამართულ იქნა ნაძალადეველთა უბანში მუქთი წარმოდგენა. ითამაშეს „ქუთნო“, კომ. გ. ერისთვისა. წარმოდგენამ ერთობ კარგათ ჩაიარა და საზოგადოებაც ისე ნასიამოვნევი დარჩა, რომ ბევრმა სურვილი გამოაცხადა, რომ ოღონდა კიდევ გამართეთ ამნაირი წარმოდგენები ღ ფულსაც ვაღაფისდითო.

„აკაკასიის სამეურნეო ვაჭეთის“ სიტყვით, შემოდგომაზე „თავისუფალი ეკონომიური საზოგადოება“ ჩვეულებრივთ გამართავს „თესლების შინაურ გამოფენას“. განცხადებანი გამოფენაში მონაწილეობის მიღებისათვის უნდა გაიგზავნოს 15 ოქტომბრამდის ექსპონენტის დაწერილობითი აღრესით და თესლის ნიმუშებით. პურის თესლი უნდა გაიგზავნოს არა ნაკლებ ერთი ფუთისა, საქონლის საცვე და ზეთის მცენარეთა თესლი — არა ნაკლებ 20 გრამანქა, ტენიკურ-საღებმიცემო და სამკურნლო მცენარეთა თესლი — არა ნაკლებ 5 გრამანქისა. პურს თესლთან ერთათ უნდა გაგზავნილ იქნას მცენარის

თავთვეი, სხეების, შეძლების დაგვართ, მთელი მცენარე. თესლის გაშინჯისათვის (экспертиза) საზოგადოება აიღებს ერთ მანეთს თ-თაველ ნიმუშზე; ამ გადასახადიდან გაათავისუფლებენ იმათ, ვინც გაზაენილ ნიმუშებს საზოგადოებას დაუთმობს. განცხადებასთან ერთათ ქსპანენტებმა უნდა წარადგინონ შემდეგი ცნობები: 1) გაზაენილი ნიმუში რომელი წლის მოსავლისაა; 2) ვასაყიდ თესლის რაოდენობა, ფასის დასახელებით გაზაენითურთ; 3) რაოდენობა მიწისა, სადაც დათესილია ის მცენარეები, რომელთა ნიმუშები გამოუენაში იგზაენება; 4) თუ რა ნაირია დათესვის, გაწმენდის, გახმობის, გაშრობის და განიაყების წეს-რიგი და სხე.

ვისაც ჯილდო მიესაჯება, ის მაშინვე გამოქვეყნდება „საზოგადოების შრომაში“ და სამეურნეო გამოცემებში.

განცხადებანი თესლებითთურთ გაოზაენებიან შემდეგი ადრესით: С.-Петербургъ, въ Импер. Вольное Экономическое Общество, подъ Забалканскаго Пропекта.

* *

თბილისის გუბერნატორის მოადგილემ ამ დღებში აცნობა ქალაქის მოურავს, რომ მთავარ-მართების თანაშემწემ, გრაფმა ტატიშჩევმა, ნება დართო, რათა წყალ-დიდობისაკან დაზარალებულითთვის შემწეობის აღმოსაჩენათ ქალაქის საბჭომ გამართოს ლატარია-ალეგრი არა უმეტეს 1,500 მან. ამ მიზნისათვის შემდგარმა კომისიამ უკვე დაიწყო შემოწორულებათა მოგროყება.

* *

ბორჯომიდან ვაზ. „Нов. Обоз.“ სხვათა შორის წერენ: ბორჯომის წყალი სულ უფრო და უფრო ვრცელდება რუსეთში. ამ დღებში, მაგ., ეილაც პოკრასოვს პირობა შეუტარავს ბორჯომის მამულთან, რომლის ძალით უქანასკნელმა უნდა აძლიოს წლიურათ 200,000 ბოთლი წყალი—რუსეთის მარტო სამხრეთ გუბერნიებისათვის. ბოთლები გაკეთებული იქნებიან ადგილობრივ. პეტერბურგელ კაპიტალისტმა ლიხაჩოვმა უკვე ააკო ქარხანისთვის უზარ-მასაირი შენობა შეეწყალზე; ეს ქარხანა დაიწყებს თავის მოქმედებას ამ წლის დასასრულს.

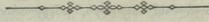
* *

ღმწესიდან: წლებანდელმა ზამთარმა თუქცა-ლა დაზარალა, სხვათა შორის, ჩვენი სოფე-

ლიც; მაგრამ ამავე გარემოებამ ერთი სარგებლობაც მოგვიტანა ლანჩუთლებს. საქმე ის არას, რომ ჩვენი სოფლის მახლობლათ, ასე ერთ ვერსზე, მთის ერთი ნაწილი მოზეადა, სადაც აღმოჩნდა მტათ სასარგებლო საბანოვე გოგირდის წყალი, ჯაფარიდის, კერკელოს, კეტიშელოს და გვარჯაღაძის მამულში; აქ უკვე გაკეთეს დროებითი საბანებელი. ენც კი ისარგებლა ამ წყლით, გვარქმუნებენ, რომ ზოგიერთ ავითყაფეთათვის ძლიერ სასარგებლოა არისო. ამნაირი წყალი ჩვენ სოფლის ახლო არსად არ მოიპოვებოდა; ამისათვის კარგი იქნება, რომ ის გაიშინჯებოდეს, ვისგანაც ჯერ არს, რომ მართლა დაერწმუნდეთ მის მყურნალობითი თვისებაში.

* *

„სამეურნეო გაზეთს“ სოფ. კარდენახიდან ატყობინებენ, რომ სიღნაღელი ვაჭრები გოგირდის მაკიერათ, რასაც ეენაბის საქმიოთ ხმარობენ ოდიღობის წინააღმდეგ, ყიდიან რალც სმიზიდის და ქვიშის ნარეის. ამ შემთხვევაში ეს ვაჭრები ისე ურცხვათ იქცევიან, რომ თავიანთ საქციელს არც კი მალენ. საჭიროა ამას ჯეროვანი ყურადღება მიექცეს, რადგანაც ხალხი ძლიეს იჩევეა ეენაბების ექიშობას და თუ მას წამლის სახელით რალაც სულ სხვას აწედიან, ამას ის შედეგი მოყეება, რომ ხალხი სულ დაანებებს თავს ამ გვარ უწყაფო დაეიდარაბას.

საყურადღებო ამბები.

ბათომი, როგორც ვიცით, აგერ იეროვე წელიწადია რაც რამდენიმე პარტიკუმულმა პირებმა განიზრახეს ბათომში სამკითხველო დაარსება; ამისათვის კიდევაც შეუდგენ უფლის მოგროყებას, როგორც ბათომში, აგრეთვე სხვაგანაც, მაგ., სოხუმში მოაგროვეს და გამოუგზაენეს პარტიკუმულ მზრუნველთ რამდენიმე მანეთი. როგორც გავიჯეთ ამ ქმათ 600 მანეთამდე შეგროვებული ამ საქმისათვის, მაგრამ მზრუნველნი არათუ მეკადინებენ, არამედ თითქო ფიქრათაც არ მოღიბთ სამკითხველოს გასსნა, თორემ რა მიზეზია, ან რა დაბრკოლება გადაელობა წინ, რომ ამდენი ხნის განმავლობაში ვერ მოახერხეს ამ საქმის დაბოლოყება. იქ დროს, როცა თვით პაწაწინა სოფლებშიაც კი შეხედებით სოფლის სკოლებთან შეენიერთ მობრთულ პატარა სამკითხველოებს, მაგ., გურიაში და აგრე-

თე, სოხუმშიაც, სადაც ერთმა მუკა საზოგადოებამ რამდენიმე თვის განმავლობაში საუცხოვოთ მოაწყო სამკითხველო, რომელშიაც თითქმის ყოველგვარი ქართული წიგნები მოიპოება და ოცდაათამდე დროგამოშვებით გამოცემა, - ბათუმის სამკითხველოს რაღა დემართა? ჩვენ ამის განსჯაში არ შევდივართ, ვიტყვიტ მხოლოდ, რომ ბათუმს დღეს ქლიერ ესაქტირება იაუფსიანი სამკითხველო. აქ დიდძალი მუშა ხალხი ტრიალებს, რომელსაც სურვილი აქვს წიგნების კითხვისა, მაგრამ ქონება ნებას არ აძლევს, რომ საკუთრათ შეიძინოს და იკითხოს. აი, ამისთანა საზოგადოებებს ესაქტირება იაუფსიანი სამკითხველო. მაგრამ, როგორც ხედავთ, ბბ. მზრუნველთ თითქმის ჩაილულის წყალი დაუღვიათო, ისე გაუკმეღიათ ხმა ამის შესახებ.

ასეველი.

ჭეშო რჯ. რაქში კარგ მოსაულიან წელიწადშიც არ მოუღის ყველს საქმარისი სარჩო და იძულებული არიან გამოიკვებონ თავი სხვაგან წაყიდით. ადრე სამი წელიწადია ზედი-ზედ აქ მოუსაგლობაა, რის გამო ხალხი დიდ გაჭირებამა ჩავადრინილი. აბა, ვის არ შეაწუნებს და გაუწყობებს გულს სოფელში, რაც უნდა შემტვებული იყოს, მუდამ პურისა და სიმიდის ყიდვა? გლენმა სარჩო იყიდოს, თუ ათას სხვა გადასახადს გაუძღოს? საფოსტო, კანცელირიის, მასწავლებლის, მღვდლის, ჩაურის, ბანკის *) და სხვა გადასახადი, ყველა მის კისერზეა დაწოლილი.

სიმიდს ყიდულობენ ქუთაისის და სენაკის მარტებში, მაგრამ რაც უნდა იაუთ იყოს შეძენილი, აქ

*) ამ „ბანკის“ ფულის შესახებ სწორეთ სვეტირეული სემქე ჭინის დქისუშს და რჯას. რამდენიმე წლის წინეთ აქ დაუარსებათ საზოგადო მადზიები, რომლებშიაც ვეღად მოსასლეს უნდა მიეღო მონაწილეობა რამდენიმე ფუთო ჰურის თუ სიმიდის შეტანით. ზოგჯერთ პატრონების წყალობით ეს მადზიები „უფუტრული“ გამსლანდ, რადგანც შეე კი შექონდათ თურქე, მაგრამ გაცხებით არ იკუბოდენ. ამის გამო, სიმიდის მაკვირათ, თითო მოსასლქე დაუღვებთ გადასხადი ორორი აბაზი, რომელსაც მოხელეები აკროკეპენ ბანკის ფულის სახელწოდებით. თუ მართლაც ამ ფულს აქვს დანიშნულება დაქმარის საღის გაჭირებებს დროს, როდისდა უნდა დასმარება, თუ არა ასეა, როდესაც გექსიობა რამდენიმე წლის მოუსაგლობის გამო ღამის სულ განადგურდეს?..

ფუთს მანეთზე ნაკლებ ეერაინ მოულოდნელი ფუთი პური კი მანეთ ნახევარად-ს ფასობს.

ერთ კვირაზე მეტია, რაც აქ პურის მკა დიწყეს, ზოგიერთებმა ვალეწეს კიდევ, მაგრამ ეერაფერ საიმედოს ეერ ხედვენ; სიმიდის მოსაგლის იმედის სულ დაქარავს, რადგანაც გამუდმებულ გავალს დასასრული არ მიეცა. ერთი ლა იმედით კიდევ სულდგმულობს რაქველი. ის ხედავს კარგათ მოსხმულ ეენახებს და ამბობს: მადლობა დიერის, ლეინო მაინც მომ-ვა, გავყიდი, ორიოდ გროშს ავიღებს და თავს იოლათ გავიტანო. მართალი უნდა ეტყვა: დიდი ხანია რაქაში არ უნახავთ ესე კარგათ მოსხმული ეენახები, რაც, სხვათა შორის, აუნდა მიეწეროს იმ გარემოებებს, რომ წელს თითქმის ყველამ უწამლა „ბორკლის სითბით“, განსაკუთრებით ნიკორწმინდის და ამბროლაურის საზოგადოებებში. ლეინო ბეერი უნდა მოვიდეს, თუ სეტყვამ არ მოუსწრო.

მაგრამ დიდ ხანს ვაგრძელებდა ეენახების არსებობა რაქაში, თუ ამასაც იგივე ბედს მოვლის, რაც ეწვია შორაანის მარხის ფილოქსერის წყალობით? ექვს გარეშეა, რომ აქაური ეენახები, აღერ თუ გვიან, შეიქმნიან ფილოქსერის მსხვერპლი (ს. ცაში წელსაც აღმოაჩინეს ფილოქსერა). ამიტომ საჭიროა, ერთი მხრით იმნარი მცვალინებობა, რათა ფილოქსერა ჩეულებრივი სისწრაფით არ მოეღვას ქვეყანას, და მეორე მხრით, ხალხის მომხმადება ამერიკულ ვაზის გაშენებისათვის.

ამ მხრით აუცილებლათ საჭიროა მიაქციონ ყურადღება ნაქერალის გზას, რომელზედაც შეუწყვეტილი მიმოსვლაა რაქას და იმერეთს შუა, ცხენით თუ ფეხით. ქუთაისის და შორაანის მარხიდან ეზიდებიან მარილს, სიმიდს, დოკებს და ქოთნებს ძარებით, სადაც ჩაუენილია გვიმბრის ფურტლები ან სხვა რამე. ვინ იცის, შეიძლება, ვახვებო ვადმოიტანონ. მაშინ ხომ არაფერი დაუშლის ფილოქსერის გადმოტანას და გავრცელებას? ამისთვის საჭიროა რამე საშუალება მიიღონ და ცოტახნით მაინც უზრუნველ-ყონ რაქის ეენახები ფილოქსერისაგან. ეს საშუალება, რასაკერეელოა, მოგზაურებებს და მათი ბარჯის დღწინფექციაა, რაც არაფერ ბარჯს და სიძნელეს არ წარმოადგენს (?).

ს. მ.

ოზურგეთი. ოზურგეთის მხოლოდ წელს ეკუთხა საქალაქო თეთი — მმართველობა. თებერვლამ ბირჩიეს ხმოსნები, როცა იმათი არჩეენი ამტკიცებულ იქმნა, ჯერი მიღვა ქალაქის თვის არჩეენზე, 17 იე-

ლოსს შვიტრიბენ ხმოსნები თავის ასარჩევათ. დასახელებს რამდენიმე კანდიდატი თვით ხმოსნებთა შორის, მაგრამ მათ უარი განაცხადეს და გულ-წრფელათ აღიარეს, „ამ დიდ მოვალეობის ასრულება ჩვენგანს არც ერთს არ შეუძლია. თუმცა ჩვენი თავმოყვარეობის დასაკმაყოფილებლათ ეს აღვლილი ურიგო არ არისო, ჯამპარიტ გვარიანთა (წესდების ძალით 800 მანეთი), მაგრამ ჩვენი პატარა ოზურგეთი ახლა ისე შეიწროებული და დაცემულია, რომ თხოვლობის ნიჭიერს, ნასწავლს და განათლებულს მოღვაწეს; შეიძლება ამნაირმა კაცმა როგორმე წამოაყენოს და წარმატების გზაზე დააყენოს; ჩვენგანი კი არც ერთი არ არის ამის შემძლე. ამიტომ ჩვენს გარეთ მოეძებნათ ამნაირი კაცი და მოვიწვიოთო. მართალია, ამნაირი კაცისთვის 800 მანეთი უტრია, მაგრამ ვეცადოთ და მიუმატოთო“. ამას შემდეგ რამდენიმე ხმოსანმა კანდიდატთა დასახელება დავის უნივერსიტეტში წილს სწავლა-დამთარგმნელი თ. ნ. თავდგირიძე. ამით ყველა ხმოსნები კმაყოფილი დარჩნენ, დაუდგეს ყუთი და ერთხმით აირჩიეს; წლიური ჯამპარი ათას ორასი მანეთი დაუნიშნეს.

დღი მადლობის ღირსნი არიან ჩვენი ქალაქის ხმოსნები ამისთანა გონიერული მოქმედებისათვის, თ. ნ. თავდგირიძემაც დიდი სიამოვნებით მიიღო ოზურგეთლების თხოვნა.

დღეს მთელი ოზურგეთი ამაყობს ასეთი კაცის არჩევით, ყველას დიდი იმედი აქვს მომავლის და თან დარწმუნებულია, რომ იმედი არ გაუცრუვდება, ყველას წაშს და ჯერა, რომ ახალი ქალაქის თავიბბ. ხმოსნების დახმარებით ჯეროვან ყურადღებას მიაქცევს ახალთაობის სწავლა-განათლებას, განსაკუთრებით დედათა ორ-კლასიან სასწავლებელს. ამისთანა ბბ. ხმოსნები არ დაივიწყებენ იმ გარემომებასაც, რომ ოზურგეთში წიგნთ-საკაცი და სამკითხველო არ არსებობს, თუმცა მკვიდრთა შორის წიგნების კითხვის მად-სურვილი დილია.

ბ. შა—მე.

***

ლექსში. შ ავისტოს დაეცენ თავს არქიმანდრიტ მამა კირილეს, და წართვეს ყველაფერი რაც კი რამ გააჩნდა: ფულათ 3785 მანეთი, ბეერი ვერცხლის და ოქროს ნივთები. ავაზაკებმა რამდენიმე ალაკას დაქრეს მამა არქიმანდრიტი. რისხვით თორმეტამდე ყოვლილიყვენ; თოვის სროლით მისულოყვენ მონასტერში; ზოგნი შიგ შეუცდიდნენ მ. არქიმანდრიტსა და ზოგიც თოვის სროლით ვარს ტრიალებ-

დენ. როცა დამკაყოფილდნენ ავაზაკები „ორიდილის“ და „უფრას“ ძახლით გაუდგნენ ვაზს. ჯერ-ჯერობით ეტრაინ იაოვეს; მამა არქიმანდრიტის ჭრილობა საშიში არის.

ავსტონტა სადღათო.

***

ს ქვემო-ქადა. 4 ამ თვეს ქვემო-ქალის ახალგაზღობამ კ-ნა აღეჭ. იგანას ასულის ფალავანდოშვილის თოანრობით გამართა ქართული წარმოდგენა ადგილობრივი სცენის სასარგებლოთ. წარმოდგენის შემოსავალი 95 მან. იყო. წარმოდგინეს „არსენ“, დრამა ა. ყაზბეგისა და სტეა. საზოგადოება ბლომათ დაესწრო და დიდი კმაყოფილი დარჩა წარმოდგენით; რადგანაც წარმოდგენა გარეთ იყო, ამისათვის თავაღ-ზნაურთა გარდა ვლენკაცობაც ბლომათ (მუქათთ) დაესწრო. ამ წელს ეს მესამე წარმოდგენა გაუმართათ თუ აქ და სამივე ჯერ საქველ-მოქმედო მიზნით.

ქალის ახალგაზღობას უფსოა სამკითხველოს და ბიბლიოთეკის დაარსება განუზრახანს, ამისათვის გადადებულია წარმოდგენიდან შემოსული ფული და კარგი იქნება, თუ ეს განზრახვა მალე განხორციელდება. იმედია ეწინა ა. ფალავანდოშვილისა ამ კეთილ განზრახვასაც ძალიან თანაჯრობით მოეკიდება.

ა. შეყვადელო.

***

ფოთი. ყველა ფოთელს მოეხსენება, რომ გურიიდან ყოველ კვირაობით შემოაქვთ ფოთში ვასაციდათ ხალხის დიდ-ძალი ნაწარმოები, რაც მდამბო ხალხისათვის დიდ საშუალებას შეადგენს, რადგანაც სოფლის ნაწარმოები მას უფრო იაფათ უჯდება. ამის-გამო ადგილობრივი წერილი ეპიტები, სახელდობრ „მებუტყეები“, მტრული თვლით უყურებენ ამ სოფლიდან ჩამოსულ გურულებს და ყოველ ღონისძიებას ხზარობენ იმათ დასამციკრებლათ; აი, მაგალითიც: 11 მარამობისთვის ერთმა ყმაწვილმა აუტეხა ჩხუბი გურულს, რომელიც ყიდა ბაზარში ხილფელობას და დაუწყო მას ლანძღვა გინება. გურულმა ამ ყმაწვილის თავიდან ასაცილებლათ ხელი ჰკრა მას; დინანხს თუ არა ეს მებუტყეებმა, გამოციენდნენ ერთბაშათ, მივარდნენ გურულს და დაუწყეს შეუზრახლებლათ ცემა. ამნაირი მაგალითი არა ერთი ხდება ფოთში და ურიგო არ იქნება, რომ ამას ჯეროვან ყურადღებას მიაქცევდნენ.

ბ. საასტრამიკილი.

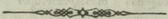
* *

მას, ვინც დღეს სხვა შეჭარბის, ერთ ღროს მე შეეტრთიალებდი, გულს ფიანდაზათ ეუწლიდი,

გრძნობათ სიმს ეუწკრიალებდი, გუნდრუკს ეუკმევი, ვით ზენას, ანგელოზს შევადარებდი, შეეცკრიალებდი, ვალხენდი, ვატებობდი, ვანარნარებდი. მაგრამ, დრო-ჟამი იცვალა, გულს ნისლი ვადამეფარა, სული დაობლდა, დანინდა, სატრფომ სხვა ვაიმეფარა; ჯანლათ ქვეულმა გუნდრუკმა მზის სხივი მოაშწუხარა, გრძნობამ შეწყვიტა სიმები, საგლოვით დიმიქუხარა...

განდგებილი.

ნამდვილათ არის ფერი, თუ არა?

იუტონმა მზის შუქი პრიზმაში გატარა და დარწმუნდა, რომ მზის თეთრი ფერი შეიღ სხვა-და სხვა სხივთაგან შედგება. ასე შეიღ ფერათ დაშლილ შუქს სპექტრი *) ეწოდება. ასეთსავე მოვლენას წარმოადგენს ცისარტყელა. მზის შუქი, რაკი წვიმის წვეთებში გაივლის, შეიღ ფერათ დაიშლება და ცისარტყელა გამოჩნდება ცის კამარაზე. შეგვიძლია მზის დაშლილი სხივები ხელ-ახლა შევავროთ და თეთრი ფერი მივიღოთ. ამისთვის სრულებით საჭირო არ არის ყველა დაშლილი სხივები შევეერთოთ. საჭიროა ერთი რომელიმე ფერის სხივები ავიღოთ და მათ შეუერთოთ, მივეშატოთ დასატყობილი ფერის სხივები. მაგ. წითელი ფერის სხივებს რომ მშენებ ფერის სხივები შევეერთოთ, თეთრ ფერს მივიღებთ. სხივების ასე ვანცალკევებ და შეერთება სრულებით ადვილ საქმეს წარმოადგენს, თუ კი ხელთ შესაფერა იაზლი გვექმნება. ამ ხანათ ეს ჩვენთვის საჭიროა როდია. ამიტომ აქ არას ეტყვიეთ ამის შესახებ. ჩვენთვის ის არის საგულისხმო, რომ

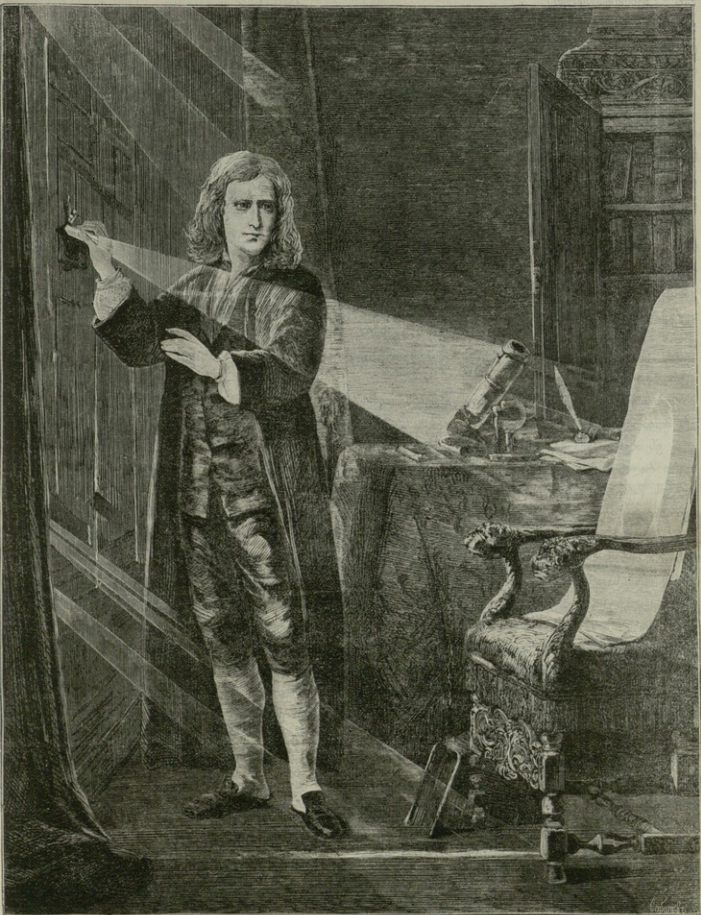
მზის ჩვეულებრივი, თეთრი ფერის შუქი, სინათლე შეიღ ფერათ დაიშლება ხოლმე, რაკი პრიზმაში ან წვიმის წვეთში გაივლის. ახლა ეკითხოთ, საიდან ჩნდება ეს შეიღი ფერის სხივი, თეთრ ფერი რას წარმოადგენს?

ინუტონის შეხედულებით, მზის შუქის შეიღივე ფერი თეთრ-ყოფილი და დამოუკიდებელია. შეიღივე ფერის სხივები ობიექტისათ მოიპოვებიან ბუნებაში და მზე შეიღივე ფერის სხივების მქონეა. მაგრამ ინუტონის ამგვარი შეხედულება თანამედროვე ფიზიკამ მიატარა. მკითხველისათვის, მაგონია, საგულისხმო იქნება იცოდეს, თუ რა შეხედულებას დაადგა თანამედროვე ფიზიკა მეცნიერება ფერის შესახებ.

ესა თუ ის ფერი თეთრ-ყოფილი, დამოუკიდებელი რამე როდია. ფერი, შთაბეჭდილება ფერისა, რომელსაც მივიღებთ ხოლმე ამა თუ იმა საგნიდან, ობიექტისათ, ნამდვილათ კი არ არის. არა: ეს შთაბეჭდილება მხოლოდ ჩვენი აგებულების შედეგია; ფერი ფიზიკალურად არ არსებობს. თანამედროვე ფიზიკა ჰკონებს, რომ მანათობელი სხეულის, თუ საგნის ყოველ მოლეკულას შეუძლია ატოკედს მტრის-მტრათ გახზირებით. ეს ტოკეა ეთერის მოლეკულებს ვადეცემს ხოლმე, მას გაიზიარებენ და ერთი მოლეკულა მეორეს ვადეცემს, გაუზიარებს. ამნაირათ ეთერიც აღელვდება, ახვირთდება და ატოკდება. როცა ეთერის ეს ტოკეა ჩვენ თვალს მიუხვებს და მის რეტიანს ვააღიზინებს, მაშინ მივიღებთ შთაბეჭდილებას სინათლისას. თეთრ ფერი კი რას წარმოადგენს? საქმე ის არის, რომ ეთერის მოლეკულები სხვა-და-სხვა ძალით ატოკედებიან ხოლმე: ზოგა უფრო გახზირებით ტოკავენ, ზოგი კი უფრო ნელათ. როცა მოლეკულა გახზირებით ტოკავენ, მაშინ იგი უფრო მოკლე ზეირთს აგზიანის ვარშემო და უფრო ვიწრო წრესაც შემოფარვლავს. თუ ნელია ტოკეა, ზეირთაც უფრო გრძელია და წრე, მოლეკულასაგან შემოხაზული, უფრო დიდია, უფრო ფართია. ეთერის ეს სხვა-და-სხვა სიგრძისა და სივანის ზეირთა, ეს გახზირებული, თუ ნელი ტოკეა თვალის რეტიანზე სხვა-და-სხვა გვართ მოქმედებს. სხვა-და-სხვა ფერიც შედეგა ამ სხვა-და-სხვა გვართ მოქმედებისა, სხვა-და-სხვა გვართ რეტიანის ვალზიანებისა. მაგ, წითელი ფერის ზეირთი იის-ფერისაზე უფრო გრძელია. (წითელი ფერის ზეირთის სიგრძე უღრის 0.6 მილიმეტრის მეთათვდს, იის-ფერისა კი — 0.423-ს). ამიტომ ერთელა ექრის ზეირთი უფრო ნელათ მტოკავია. იის-ფერისა კი უფრო გახზირებით. (წითელი ფერის ზეირთი წითეში 455 ტრილიონჯერ ატოკდება, იის-ფერისა კი 710 ტრილიონჯერ). მაშასადამე, ბუნებაში არც ერთი ფერი არ მოიპოვება, არის მხოლოდ ეთერ-

*) ის. აქლას „კვლი“ № 9.

ნიუტონი მზის შუქს პრიზმაში ატარებს.

რის ზვირთებისებური ტოკვა და ლელვა. როცა ჩვენ თვალზე მოქმედებს ე' სხვა-და-სხვა გვარი ტოკვა, მას სხვა-და-სხვა გვარათ გააღიზინებს ხალხმე და ჩვენც მივიღებთ სხვა-და-სხვა ფერის შთაბეჭდილებას. ჰელმჰოლცი აზრით თვალის ინოზში (ნერვებ) სამი გვარის ნერვული ძაფია. თითოეული მათგანი შეტამებული, შეფერებულია მხოლოდ ერთი განცალკევებული ფერის სხივთან. ცხადია, ფერი სუბიექტური ცნება ყოფილა და გარეშე ორგანული არსების ფერი არ მოიპოვება.

ეს ასეა. ახლა ვიკითხოთ, სხვა-და-სხვა საგნის ფერი რაღას წარმოადგენს. ნუ თუ შევნიღრი მისის ვარდის წარმტაკი წითელი ფერი ნამდვილათ არ არსებობს? ნუ თუ ახალგაზდა ქალის გულის-თქმათა აღმძვრელი ტუჩების ლალის ფერი მხოლოდ მიჩვენებაა?.. თანამედროვე ფიზიკა აქაც გადაჭრით ამტკიცებს, რომ საგანს, სხეულს თავისთავათ კუთვნილი ფერი არ მოვაპოვება. საქმე ის არის, რომ სხვა-და-სხვა საგანს მზის შუქი ანათებს. განათებული საგანი ამ შუქს ან სრულებით შეიზორცეებს, ასე ეძქვათ, ან შუქის ნაწილს შეისვამს, ნაწილს კი უკუაქრობს. იმის მიხედვით, შუქის თუ რომელი ნაწილი უკუაქროთ საგანმა, მასაც ამავე ფერს ეამჩნევთ. თუ რომ საგანმა სრულიად შეისვა შუქი და მისი არც ერთა ნაწილი არ უკუაქროთ, მაშინ საგანი შავი ფერის გეჩვენება. თუ გამოანაქრობი შუქი სხივების იმავე პროპორციით და რაოდენობით არის შემდგარი, როგორც მზის შუქი, მაშინ საგანი თეთრი ფერისაა. ისიც ხშირათ მოხდება, როცა საგანი მზის შუქის ყველა სხივებს, გარდა ერთისა შეისვამს. ამ შემთხვევაში საგანი ამ უკანასკნელის ფერისაა. მაგ.; წითელი ფერი მისის ვარდისა იმის შედეგია, რომ მან მზის შუქის ყველა სხივები—ის-ფერ, მწვა-

წინამძღონი ახალ გვინეაში.

ნი, ყვითელი, ლურჯი და სხვა-შეისვა, წითელი ფერის სხივები კი უკუ აქცია, უკუაქროთ. ჩვენ თვალს სწორეთ ეს ფერი ხედება, მის რეტინას მხოლოდთ ეს-ღა აღიზინებს და ვარდიც წითელი ფერის გეჩვენება. სულ უბრალოთ შეგვიძლია დავამტკიცოთ, რომ მართლაც საგანს თავისთავათ ფერი არ მოუპოვებია. ამისათვის საჭიროა, სხვა-და-სხვა ფერის საგანი სრულებით ბნელ ოთახში სპექტრის ამა თუ იმ სხივით გავანათოთ. რა ფერთაც გავანათებთ, საგანიც ამავე ფერისა გეჩვენება. ლურჯი ფერის საგანი სპექტრის წითელი სხივებით რომ გავანათოთ, ახლა საგანი ლურჯი კი არა, წითელი იქნება. მაშინ სადამე, ბუნებაში ფერი თავისთავათ როდი არსებობს, როდი არის. ბუნებაში ნამდვილათ, ობიექტურათ ფერის მოლეკულების მხოლოდ სხვა-და-სხვა გვარი ტოკვა წარმოებს. მოლეკულების სხვა-და-სხვა გვარი ტოკვა სხვა-და-სხვა გვართვე აღიზინებს ჩვენი თვალის რეტინას და ჩვენც სხვა-და-სხვა ფერს ვარჩევთ, საგანს სხვა-და-სხვა ფერს მივათვასებთ ხალხმე. ჩანს, მოპენჯაუფერი რამდენათმე მართალი ყოფილა, როცა ამბობს, მსოფლიო ჩემი წარმოადგენაო.

გიმნაზიის მოწაფე ქალთა მოგზაურობა ნიყინი-ნოე-გორილის გამოყენებამ.

წერილი II

ვტროსკის დათვალეირება ვერ მივახსრეთ, რადგანაც მართა ნახევარ საათს იცავით იქ. ჩვენი მასწავლებელი მოელავარაქა სადგურის უფროსს ცალკე ევაგონის შესახებ, მაგრამ ეს უქანსკენელი ისე უზრდელი გამოდგა, რომ გამოაცხადა: ნუ დაიფიქვებთ, თქვენ უფასოთ მიზანდებით და ბატონობას თავი დაანებეთო. ჩვენ, შნ მოსწავლე და ერთი მასწავლებელი, აუჯანყდით და ყველამ ჩხუბი დაიწყეთ; აბა, შნ გაქანსკენული ქალი ვის არ შეაშინებდა, მტერ ღონე აღარ ჰქონდით, გადაწყვიტეს ჩვენთვის ევაგონის დაცლა. კონდუქტორი წაიდა ამ საქმის შესასრულებლათ. იმან ის კი იცოდა, რომ ერთ ევაგონში მართა მოსწავლეები უნდა ყოფილიყვენ, მაგრამ „მოსწავლე“ ჩას ჰქვია, ეტყობოდა, კარგათ არ ესპოდა. ბებერთან და ყმაწვილთან, კაცთან და ქალთან, ყველასთან მიღროდა და ერთსა და იმავეს ჰქონდა: — თქვენ მოსწავლე ხართ, თუ არა?

ერთმა ხნიერმა კაცმა უპასუხა: — მე მოსწავლე ვარ, რადგანაც კაცი მივლ თავის სიცოცხლემში ჩაემს სწავლობს. — მაშ თქვენ ამ ქალებთან ერთათ უნდა გაატაროთ ღამეო! — გამოუტანდა კონდუქტორმა. ჩვენ ხელ-ახლა აუჯანყდით და გვაუკდეთ ის ხნიერი „მოსწავლე“.

იქვე ეძინა ორ პირ დაღებულ გლეხს. კონდუქტორმა ჰკრა მათ მუჯღუგუნვი და დაუყვირა:

— თქვენ მოსწავლეები ხართ, თუ არა?

— მე — კაცი ვარ! — წამოიძახა ერთმა.

— მეც კაცი ვარ! — კიდევ უფრო ხმა-მაღლა დაიძახა მეორემ. კონდუქტორი დარწმუნდა, რომ ისინი მოსწავლეები არ არიან და კინჩნის კერით გა-

აგდო ორივე გარეთ, თუმცა ისინი შეუწყებულათ ვერიოდენ: — კაცები ვართ, კაცებიო! აწიარათ დაკე-

ცალეს ევაგონი და ჩვენ თავისუფლათ მოვეწყვეთ იქ. ოთხშაბათს საღამოს რვა საათზე როსტოვში

მოვედით და იქ რამდენიმე საათი ცდა მოგვიხდა. გადაწყვიტეთ ქალაქი დავეთვალაღერებინა. უმთავ-

რეს ქუჩაზე გავიარეთ კანკით, იქიდან ფეხით დონ-ზე ჩავედით და ფეხითვე დაბრუნდით სადგურზე. ქალაქი საშინლათ მოგვეწონა და ერთ ხმათ გადაწყვიტეთ, თბილისს ათჯერ ჯობს-თქო. მართლაც, მლექტრონული სინათლე, გაზის ფარნები, დიდი და ღამაზი შერობები და მდინარე დონი თავის გემებით ძალიან აშენებენ როსტოვს. ქუჩებზე უბრალო ხალ-

ხი დაგვიხეია და სადგურამდის მივაციკოლა; საშინლათ უყვირდათ, ეს ქალების ჯოგი აქ საიდან გაჩნდაო და ბოლოს გადწყვიტეს: ნამდვილათ საიქიდან იქნებინ მოსულიო.

— სწორეთ იქიდან გახდავართ-თქო დავემოწმეთ ჩვენც.

ორ საათზე ისევ გამოვეშვებართ. — ფრთხილათ იყავით, აქ ქურდები არიან! — გავაუფრთხილა კონდუქტორმა. მე და ერთმა ჩემმა ახვანავმა კარგათ შევინახეთ ყუთში ჩვენი ფეხსაცმელები და დავიძინეთ; იმდენი კი ველარ ვფიქვრეთ, რომ საკვოაქც შეგვენახა. გავიღვიძეთ და საღლა იყო! მაგრამ ისე მხიარულათ ვგზავნობით, რომ ამისთანა პატარა შემთხვევები სიცოლის მეტს არას გამოაწვევს ხოლმე ჩვენს შორის. საზოგადოთ, ჩვენ, გიმნაზიელები, დაკარგავზე ძალიან ყოჩაღები ვყოფილვართ: ერთიც არავინ დარჩა, რომ ან კოვზი, ან ჭიქა, ან საჩკე და ან სავარცხელი არ დაეკარგოს.

დღეს, როგორც იქნა ჩამოვედით მოსკოვში, დილის 8 საათზე მივედით და არც შეგვისცენია, ისე გავიქცით ყველაფრის დასათვალეირებლათ. ჩიი არ დაგვიღვიფა; სადილი არ გვიქმნია; ერთხელაც არ გაჩერებულვართ, ისე გადარუქვლებით დაწრივართ ქუჩებში. ხალხი აქაც გაცივრებულაია, ჩვენ რომ გვიხდაეს, აქაც უკან დავედეს და სულ „ЖИВЁ ДЕТЬ“-ს გვეძახიან. საუბედურათ, ახლავე მივდივართ ნიყინი-ნოეგოროდში. ერთი დღის მეტი აქ ვერ დავრჩით და, აბა, წარმოიდგინეთ, მოსკოვს როგორ დაეთვალეირებდით ერთ დღეში? სასაზღვები ვერ ენახეთ, დაგვაკიანდა, მაგიერთა ყველა უზთარესი ქუჩები, კრემლი, მონუმენტები და ეკლესიები ერთიც არ გამოვიშვია. ამდენი ახალი შთაბეჭდილებისაგან ყველას თავი აგეტკივდა, ჯერაც არ გამოვრკვეულვართ: ყველაფერზე უფრო მაცხოვრის საკრებულურ ტაძარი მოგვეწონა.

კლიკო.

ვიკრძენია შენცა ვულისა კენესა. უმიზნოთა ობერა ვება, როს შენს ვარემეოა ყველა იხარის და შენ კი გტარჯავს ყვლივ მწუხარება?

ვიკრძენია შენცა სულის კეთება მწარე თქიკრებით გაბრუებულსა,

როს მეგობართა ცხარე ბაასში
ენა დაგზმია გაჩუმებულსა?

* *

დაგიწყველია შენც შვენი ბედი,
კაცური გრძნობა ქრულვით აღგესია,
როს შენი სატრფო აღერის ნაცლათ
გველური შხამით წაგიაილწია?

* *

დაგიწყველია შენც მოგონება
აწ ჩასვენებულ ბედნიერების,
როს სიყვარული ელიმებოდა
ტბილსა ოცნებას შენი გონების?

* *

—საბრალისი ხარ, თუ არ გვირგვინია
ოცნების ფრთებით, აღმამფრინავო,
და მეტათ კვალად საბრალისი ხარ,
თუ იტანჯები ჩემებრ, ბედშავო!

ს. შავლაშვილი.

საისტორიო მასალა №3.

გ ა მ ო ს ხ ა დ ე შ ა

წინდელი საქართველო-იმერეთის ლუბერნია, ოდესმე ყვავილოვნება სწავლითა და ზელოვნებითა. ღვაწლი დიდებულითა აქაურთა აქსონთა ხმა მაღლად ქვრდა კეთილ-გონიერებასა და გარდაიცვოდა საუკუნეიდგან საუკუნეთა შინა, ჰდენიდა ს-ბნელსა უმეცრებისასა. საშუალ ბარბა-როზთა მძინვარებისა ქართველთა ჰქონდათ თვისი მოქალაქეობა, სამხედრო გაწყოება და შეუპოვებელი უწმინდესი რელიგია. აწ განათლებულნი სა-უკუნენი მოიწინეს: ევროპაჲან შეიშოს შენიერა მე-წამული უშაღისისა განეთარებასა და მიუტრიალ-ბელნი სხიენი განუტევენა ყოველთა კრდეთა სოფლი-სათა,—ყოველნი ევლურნი ერნი წარმებტნენ სწავ-ლათა შინა, ხოლო საქართველო-იმერეთი, რომლი-საცა განათლებაზე ყოველად მოწალე ხელმწიფე ჩენი არა ჰრიდებს არა-ვითარსა წარსავეგელსა; ჰსდგას კვალად მისეე განათლების ხარისხსა ზედა ვითარსაცა იპოვებოდა ვაშსა მტერთაგან შეიწროებისასა და ეიღრე უდარესსა უზრუნველობისა გამო ჩენისა. აწ სად-ღა არიან ჩაბრუნებენი, გინა შვეთელნი, რუსთველნი

და პეტრიწნი, საღა ისმის ტბილ-ხმოვანება ზესი-კისა, საღ გადმოცემიან ფილოსოფიურნი და ლეთის მეტყველებითნი ტექსტნი ანტონისანი? ყოველიეე დროჲან მიზფარა და სიბრძნეცა ქართველთა ვითა აჩრდილნი მათთანაეე წარხდნენ; დაუტევეს მხოლოდ კვალი ჩენისა მესსიერებასა შინა მათისა მყოფო-ბისა... აწ თუმცა ჰსანას ახალთა მოსწავლეთა შორის რაოდენიმე ნეშტი განათლებისა; მაგრამ თენიერ ზენ-ობისა და საზოგადო სარგებლობის მზრუნველობისა იგცა გარდატყვეულ არს სათენიშის საუბრეებისა ზე-და; ამაღ აწინდელი ელფარ დრო ესე გვექვს დამწა-რებული უმეცრებითა; სიბნელისა ფარდა გვიმრუ-შებს მხედველობასა და შეცდომა ჩენი უმეტეს უწე-ბლიეთი ეიღრე ნებსითი ყოველსაეე მფარველობასა უაღელსტესისა ჩენისა ერთმთავრისასა გვიხშავს; მიუ-ცოდებლათ არ იქმნების სასიამოვნო ჩენისა ხელმ-წიფისათვისაც, რათა შთებოდეს ყოველიეე მზრუნ-ველობა წარსაგებული მისი ჩვენზედ უნაყოფო.

თენით ამ ლუბერნიაშიცა მხოლოდ ძირეულნი ქართველნი არიან უკან დარჩენილნი. სომეხნი: გრი-გორიანთ სარწმუნოებისანი და კატოლიკნი მოუჩი-დებლად მეცადინეობენ სწავლითა: პირველთ აქვსთ საკუთარი სასწავლებელი, სადაც ყოველნიეე საგანი გარდმოიცემიან სომეხურსა ენასა ზედა; აქვსთ საკუ-თარი კონსტიტორია, საპატრიარხო საყვარო და აქვთ განეთარებულნი ვაჭრობა. ხოლო უკანასკნელნი არიან დამწყისლნი ქართულსა ენასა ზედა პატრთა მიერ კაპუცინის ორდენისათა. აქვსთ გლობანი იტა-ლიანურს ნოტზე — ფსალომური შეწყობილნი მათს ორლოზზედ მათთა ყრმთა მიერ გრგვიენენ ლეთისადმი, თუმცა ყრმებრივისა მდგომარეობი-თა; მარამ მანდ ყრმანი ღალადებენ ეკლესიათა შინა შეწყობილთა ორლანთა ზედა... მხოლოდ ქართველნი ერთ მოკლებულნი ჩენსა ყოველსაეე აღმკობაღე-ბასა და სასარგებლოთა შემეცნებათ.—ერთი მხოლოდ უწმინდესი რელიგია ჩენი (სარწმუნოება), რელიგია აღმოსავლეთისა ეკლესიისა იპრობს ჩენსა ენასა სასწავლებითსა ძალითა თავისაეე ხარისხსა... შევ-ნიერად ნათარგმნი საეკლესიო წერილნი, დამკველნი ჩენის ენასა აღმკობილებისანი კვალად ეერ გაუ-თალხებია ღრსა, ეინადღად არიან კლასიკების უყვადებებით თარგმნილნი.

განათლებულთა ქართველთაგან, რომელმეე გემათა ამას წინათ დაუწყევით ქართულსა ენასა ზედა გამოცემა ჟურნალისა *) და უბედურთა შემთხვევათა

*) აქ უნდა იგულისხმებოდეს 1829—1832 წწ. გაზ. „თფილისის უწყებანი“.

ვაშო, მერამ სასარგებლოსა და საქებსა მალალსა გან-
 ზრახვასა ამას არა ჰქონია წარმატება. წარვიდა მან
 დრომან, ახალსა მოქალაქეობასა განსწავთლებლათ გუ-
 ლისა და გონებისა ესაქიროების ახალი აზნაურებითი
 (კეთილშობილოები) საქმიანობა, სწავლათა და ხელო-
 ნებათა შინა... ჟურნალი, ანუ ყოველდღიური გამოცემა
 არს ლანე ჩვენის განვითარებისა, განმდიდრებისა და
 ცხოვრებისა ჩვენისა კეთილ მდგომარეობაში მოყვანე-
 ბისა, ამისათვის აწუკ სურსთ, რომელთამე გონიერთა
 ქართველთა რათა გამოსცენ ესე ვითარი ჟურნალი, რომ-
 ლისათვისაც განუცხადებენ უპატრეცემულესთ სწავ-
 ლისა და ბუნების ენის მოყვარულთა გვაძთა რათამცა
 ამ წინათ განზრახვლებდაში იქონიონ თეთითეულმა
 შეძლებნისაგერ თვისი მონაწილეობა.

ჟურნალსა ამას სახელი ეწოდების სახათ
 ლე. გამოცემა მისი დაიწყების მისის პირვე-
 ლიდან მამავლის წლისასა, თთვეში გამოვა
 თეთითა წიგნი, რომელშიაც იქნებიან უცხო ენა-
 თაგან თარგმნილი უყეთესნი მუხლინი ყოველთა
 საგანთათვის, ესე იგი: სამხედროთა და სამოქალაქო-
 თა, ზნეთათვის, ეპურობისათვის, წყაროებისათვის გამ-
 დიდრებისა, შინაურთა ეკონომიკათათვის და მმართვე-
 ლობისათვის ყრამათა და მამულთა, აწინდელთა კა-
 ნონათა და ჩვეულებათათვის, რომელნიც იმყოფებიან
 ჩვენს იმპერიასში; აგრეთვე იქნებიან ქართველთა ჩვე-
 ულებანი, ზენი და თვისებანი; ქართლის ცხოვრებლადან
 გამოკრებილი ნაწყეტნი ჭ ქართული ლიტერატურა
 (აღმკობილი პროზა), სტიხნი და ღარმონიათა ნოტ-
 ნი: საშუასკოთა ხმათა და საეკლესიოთა სავალობელ-
 თა, მეტლა და (მოძღვრება) სხვა-და-სხვა სწავლათა და
 ხელოვნებათა. ზეგარდალთ თაოდენნიმე ერთბანი
 ევროპიულთ სხვა-და-სხვა სამეფოთა სამხედროთა ხე-
 ლოვნებათა და სწავლათა, აგრეთვე ხელოვნებათა სა-
 მუსიკოთა, მხატრობათა, მხაზელობათა და გამოქა-
 ნადაცხათა და სხვათა.

ხელის მომწერელი იქნებიან ორ გვარნი: წვერნი
 და შემთხვევითნი.—წვერნი შეიძლება იყვნენ მხო-
 ლოდ თანასაღ—სწავლულინი: მკოდენნი ევრო-
 პიულთ ენათა ანუ ბუნებითისა ენისანი. ხალა შე-
 მთხვევითი იქნება რამოდენიც უნდა იყოს. წვერთა
 ექმნებათ ნება, რათა ჟურნალისტების კანცელარი-
 იდან მოითხოვონ რაოდენიცა ენებოთ გვჩემპლიარი
 ჟურნალთა და წიგნთა დასარიცხებლად შემთხვევითთა
 ხელმომწერთა ჯგროვანის ფასით. და ეს (სათვინო)
 იქნების კუთვნილი წვერთა, რომელთაც იმ სუბნი
 მხოლოდ შეუძლიათ შეადგინონ ვითარიმე შესაფერი
 სასარგებლო კამანია; ექმნებათ ნება, რათა მისცენ
 ჟურნალისტსა თავიანთ რაზნი ჟურნალის წარმატ-
 ბისათვის; წარმოუჭაენონ საკუთარ თავიანთი დათ-

ხული ან თარგმნილი ყოველსავე საგანსა ზედა
 ჟურნალში დასაბეჭდავით, და ექმნებათ მოველეობა-
 ცა შემწეობისა...

ხალა ხელის მომწერთა შემთხვევითთა შეუძ-
 ლიან იყიდან მხოლოდ წიგნი—ჟურნალნი წვერთა,
 ანუ ჟურნალისთაგან, როგორც მორიდებთან, წარ-
 საკითხავით და შინ შესწავლავს საუნჯეთ: უნდა კი
 მოაწერონ ხელი, საცნობელათ ჟურნალისტთა და
 ყოველთა წვერთა გამოცხადებამდე, რომელიც ყო-
 ველ თვე დაბეჭდილი წარუგზავნება თეთითეულსა
 წვერსა.

წვერნი ხელის მოწერისთანავე წარადგენენ ფულს
 თობხმეტს მანათს და მიიღებენ ადგილობრივის
 მთავრობისა, ანუ კეთილშობილთ წინამძღოლელთაგან
 კვიტანციას.—ჟურნალისტნი ამ საზოგადო სასარგებ-
 ლოს წინადგანზრახვის დამბრკოლებელს მიზნეს
 არასა ჰხედვენ, და უყეთუ ვითარისამე შემთხვევით
 დაშთება შესურულბებელ, მაშინ ყოველთავე ხელის
 მომწერთა უმიზნებოთ დაუბრუნდებოთ უკანე ფული.

ენიადგან ესრეთს საზოგადოს სასარგებლოს სა-
 განზედ ერთის მამულის შევილთა ვერა რა განასხვა-
 ეებს, ამისათვის ჟურნალისტნი ყოველთა ქართველთა,
 როგორც ბერძენც სარწმუნოებისა, ისე კათოლიკთა
 და გრაგორიანთა და ყოველს სწავლის მოყვარულთა
 გვაძთა პატრიცემით გამოუცხადებენ საგანსა ამას:
 ყოველთა შეუძლიანთ რათა იყვნენ, როგორც შემ-
 თხვევითნი ხელის მომწერნი, ეგრეთვე წვერნიცა.

კეთილშობილთ წინამძღვანელი პარულიკი თავა-
 დი ალექსანდრე ერისთავი, პრაპორიკი თ. როსტომ
 ერისთავი, პრაპორიკი თ. ივანე ერისთავი, შტაბის-
 კაპიტანი თ. გიორგი ერისთავი, პრაპორიკი თავადი
 გრიგოლ მაჩაბელი. თ. მიხეილ ელისბარის ძე მაჩა-
 ბელი, თ. ელისბარ ერისთავი, პოდპორიკი თ. და-
 ვით ბაჩიძის ძე მაჩაბელი, კნენა ქეთევან მაჩაბე-
 ლოვისა, პოდპორიკი გრიგოლ ნიკოლოზის ძე
 ციციანავი, თ. ირაკლი ნიკოლოზის ძე ციციშვი-
 ლი, თ. დიმიტრი შანშეს ძე ერისთავი, პრაპორიკი
 იასეთის ოკრუტენის ნაჩალიკისა ზუზა მორთულაძე,
 ქარუმ ზაქარაის ძე მალაშვილი, პრაპორიკი
 ელიზბარ თულაძე, პროვინციალნი სეკრეტარი თ.
 ი. რატივი, კოლექსი სეკრეტარი თავადი დ. მიტრი
 მალალოვი, პრაპორიკი აზნაური სოლომონ ფურცე-
 ლაძე, პარულიკი თ. სეპთან შალიკოვი, პარულიკი თა-
 ვადი ივანე აბაშიძე, თავადი დიმიტრი აბაშიძე, კე-

თელმოზილი თედარე ქარუმიძე, აზნაური სოლო-
მონ ჩიხულაოვი, კნენია თინათინ (გეარი არა ჩანს),
ელისაბედ ჯაფახოცისა, თ. გიგი ამილახვარი, პრაპო-
შიკი ლუარსაბ ზედგინიძე *).

მთავი მაღალი!

(ლექსი პროზით)

კულგინ X-ს. . . . .

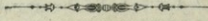
* ეს დოკუმენტი ბევრ წინათ სუფრადგეოა. რო-
გორც ჩანს, ერთი მხრით, სულმოწყობილი ბიჭუძისაგან,
და მეორე მხრით, თვით სულწარის შინაგანი და გე-
რეკანი თვისებისაგან (შეგ, ენა, ქალღვდი და სს.), ეს
„გამოცხადება“ უნდა ეკუთვნოდეს დასწავლებილთ ამ სუ-
ფრის მეთაურს წლებს. ამინათ, სანამ „რისკარც“
დასწავლავდა, ბევრათ მახე უწინ ჩვენში დაუწასოთ
დროგამოშვებით გამოცემის სწავროება და, როგორც
ეს „გამოცხადება“ გვეუბნება, ამ მოთხოვნად მის დატე-
ოფილდება უფრად „სინათლის“ გამოცემით უფრითათ.
გამოცემის საქმის მოწეობა შეტის-შეტათ თავისებუ-
რით უნდა უფიცილიყო, როგორც ამ დოკუმენტადან
ვტყობაულობათ, მგრამ ეს ვაჭრეობაჲ იმდენათ სანტე-
რესო არ არის ჩვენთვის, რამდენათაც თვით ამ გამოცე-
მის უწყება. როგორც ვიცით, ამ გამოცემის შესახებ
ჩვენში ამაგითარა ცნობა არ შენახულა; ამიტომ ჩვენ
აჭე „სინათლის“ ხელის მომწერთა სიაც დასტამბათ,
და განწმასავით, რომ, შეიძლება ამ პირთა ოჯახებში ან
მთ შუიკვიდრეთა შორის, დაჩვენდა რამე ცნობა, რაც
უოკვალ შემთხვევაში ნათელს მოაფრის ამ გამოცემის სწ-
შეს, რასაც, როგორც ვიცით, განსორცილებს ან დირსე-
ზია. ვინ იცის, შეიძლება, „რისკარცის“ ქონადეს მას
რამე კავშირით. უოკვალ შემთხვევაში ეს დოკუმენტი ს-
უფრადგეოა მასდაც ჩვენს გონებითა განვითარების ის-
ტორიისათვის. შეცნამეტე სუფრის დასწავლისმადის
შეწოდების ასხარესზე მოლაგწეობად ჩვენში განსაუ-
თრებით სსუფიერი წოლება. „გამოცხადება“ გვეუბნება,
რომ შეცნამეტე სუფრის ნახევრში სსუფიერი წო-
ლება ამ ასხარეს უთმობს სსსოგადგების სავრო ნ-
წილს, რომელსაც სსმედრო-სთავად-აზნაურთა წოლება
უნდა დატეკოს. აი, რა კლემენტებისაგან შედგებოდა ჩვე-
ნი ინტელექტუალური აჭმდის. დღეს კი იმით სსმუდამით
გამოკითხნათ მძინ და ახალი ინტელექტუალური სულ სსვა
წრიდან გამოდის.

მთავი მაღალი, რას მიყურებ ავრე პრეტუმთ!
ნეტა რას ნიშნავს შენი ავრე ვამაყება? კი,
მთათ ტყეულობარ, ბედისაგან ვალაღებუ-
ლო, და მე, გორაკი, აბა შენთან რას ვამო-
ცნდები! გიმზერ ძირიდან, გულ-ზეთად, ტუთ
დაბურულო და გულ-ნატყვინ მე ჩემ თვისა ვებუტ-
ბუტები: შენ თუ ცას ეტრფი და ამაყათ ავილია მაღ-
ლა კისერი, რომ მის სიგრცეში ვარსკვლავთ კრე-
ბულს თვლი ადვენო, მე მიწას ვუმზერ, მიწას შეე-
სა, ოფლით მორწყულსა, სადაც მამერალი მუშა
ბაღბი ცენისი და გოდებს, სადაც სიამე, ნეტარება
და პოეზია დლიურ ვარამსა ჯოჯოხეთათ ვარდქ-
ცევი. შენ თუ ღრუბლებსა ელერსები და მზის სხი-
ვებით ალიონზე უღო-მეტრდს იქარავ, მე ჩემ მკერ-
დიდან გამოზადენ კამკამა წყაროს თვის დედგომივარ
და მას პირმშობსა, საამოსა ემუქმუქები: „ვასწიე ც-
ეო ანკარო და ვავოგმინდი, სალამი უძღვენ ამწე-
ნებულ ტყეველ-მინდორსა, ჩიჩიარაკე ბაღახებში,
მორწყე ყანები, პირი მოზანე ყევილებსა და ემზა-
რე! იქ ერთ ყანში ქერგი-ოხრისა უღამი მოჩანს,
იქ მოგზავრილან დაჩავრულითა დაჩხარებულნი, გლე-
ხებს ნამგლები აულით, ატრიკლებენ და დაქანტულ-
ნი გზისკენ მაღ-მაღ იყურებიან, წყაროე. მიხედ
საკოდავეს ძლიერ წყურით!“

ნუ კი მიბღვერი, ჰოი მთავო, და ნურც დამკი-
ნი! პირს ნუ იბურავ მოსრიალე ქრელი ღრუბლე-
ბით, გეყოფა კიდევ ცის-კამარის თვლიერება, აბა
რას ვარგებს მზის ქიშპობას, ვარსკვლავთ ცილობა.
ნუ გეშინია! ბაღრი მთავარეც შენთვის არ კვდება,
შენც კარგათ იცი მას სამყარო ვარმიყება... მამ,
ერთხელ მაინც ბუმბერაზო ძირს, ძირს ჩამოდი და
იქ ქეყანათ, სადაც შენთვის ქება უძღვნიათ, მი-
მოიხედ და ვიცი, აბა რა ხდება?!

არსად გინახავს მოწყულენ შენ დედაბერი? არ-
სად გსმენია უსუსურთა მოთქმა-გოდება? არ შეგი-
ნიშნავს, როგორ იყვებს ურცხვი ბაქია და ამავე დროს
თვის ჩრდილისაკ ემინია? არსად გინახავს სრუ-
ლად სალი შენ მათხოვრა, ვისაც ტყუილათ და
უკვლავებს ხელი და ფეხი, და დახასტებულ ზარ-
მაცს, საპყარს, მოღუნებულსა სურს სხვისი ოფლით
მოპოვოს „არსების პური“, არც ის გინახავს ქო-
რიკანა როგორ ლაქლაქებს, თვის მეგობრებსა, ავსა
და კარგს, როგორა ჰკიცხავს, პირში რომ ვაქებს;

რედ.

თაყვანსა გცემს და პირს უკან კი სხვის სასიამოთ თვის „მეგობარს“ სამარეს გითხრის?... მაშ, თუ გინახავს, მეტრ არის, მე მოგახსენო, რომ ამგვარებით საესე არის ჩენი გარემო! მხოლოთ ეს მითხარ, თუ ყურს მიგდებ, მთაო მალალო, ნეტა როდემდის ვიწუწუნებთ და თაყვანს ვცემთ უერცობასა, ძმის ვამყიდველ და ზარბაზკობას, ნეტაე როდემდის ვანეზიერებთ იმ გვარ არსებათ ვინც დღეს თაყვანს სცემს ერთ სავანსა, ხეალ კი „სანდალოზს“. ნეტა როდემდის... მაგრამ კმარა... შენც კი მიხედობი ხოლო კელაე გკითხავ: ჩენ გარემოს რა ეშველება?!

სულ რა ხმა არის? შენ გაქებენ, შენ გაღდიდებენ? განა ვინაა? ღირსეულნი თუ მგლებლის ხროვა, რომელთაც დათენი მოუძღვიან, მოაბოტებენ და მეგობრები ცბერობით დამოყრებიან! არ მიპასუხებ, გინარია, მთაო მალალო, რომ მკლების ხროვამ თაყვანი გცა, გავაბატონა? თავს.ბრუ დგასხა, გავაყრუეა მელის აღერსმა და დათვის ტაშმა, მის დამქაშმა ავათამაშა? არ მიპასუხებ? ჩემი სიტყვა არც კი გსმენია? ნუ, ნუ ტყუედობი, ნუ ეძლევი თაეღვიწყებას!

ნურცა ამაყობ მით, რომ ელხათ არწივი გიზის და ცის სიერცეში ანავარდებ, ამებებს ტყობილობა, ან რომ ირემი, ჯიირანი, ჯიხვი და არწივი კლდიდან-კლდეზედა ელვასავით მსწრაფლათ ხტებიან და შენი ნებით შენს ტყეებში, ნაძენარებში, იმალებიან... ნუ თუ არ იცი ირმის ბინაე და ორბის ბუდე, რომ „პირ-ოტყეთ“ ძმობა, მეგობრობა არ გამოდგება?!

ნურც მით მოიტან თავს, რომ ღამით საზნათა გზურაგს ღრუბლათ გცეულო გაკორეებულთ ოფლი და ცრემლი, განთიადისას სარკეთ ხმარობ ცისა ციავსა და სავარცხლათა—ამომავალ შვისს სხივებსა, არმათ შეგჭული მუშის ოფლი ერთხელც იქნება ცაში იგრავინავს, ძირს წამოვა შესაპუნა წვიმათ, სულ ჩამორეცხავს მაგ შენ კალთებს, განადგურებს და მუშის მტარავალს, მუშის მხაგერულს შიშის ზარს დაცემს.

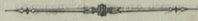
ოჰ, მთაო, მთაო, შორს გამდგარო, ვარსკვლავთ მოიტყელო, ყური დამიგდე, მე შენ გიხმობ და გკითხობ: ნუ თუ არ გესმის კელაე აპყლიბიარ გულის თქმასა, ყალბ დიდებას! მო, ხელი მომე, მიპასუხებ და გამამხნევე, თორემ ეკოდე მგლის მოყერობა, დათვის ძმობა ბოლოს განანებს... დღე დაღამდება, ცა პირს შეჭრავს, ქარი დაპერავს; მზე ქვესკნელს ჩაე, მიუარეც ვარსკვლავთ წინ დაილაღლავს და გულ-ნატყენი სადმე ღრუბლებს მოეფარება. მაშინ... მგლები ეს ცბიერები დათვებს აცდენენ და მგლებთან ერთათ შენ დიდებას დაეხეიან, წა-

გბილოწავენ სახსენებელს და შენ ქონებას ერთმანეთში ვაწილებენ.

ეს რომ არ მოხდეს... თუ დიდი ხარ, დიდი სულითაც, მო მხარი მომე უმცროს მოძმეს და გამამხნევე, დეკრათ კიყინა, გაელომგულდეთ და გავამაცდეთ, მო მომხმარე დაეფიარათ კულამელები, ყური დაეპრათ პირ-მერალ დათვებს და ლურჯა მგლები—არამზადები ჩამოვიცლოთ, სიკოლ-ხარხარით ვავისტუმროთ კორიკანები ტ ორ-პირებსა, მხალღააცვას, კუა ვასაწავლეთ. მაშ, მომხმარე, მომხმარე ნუ გულ-ზეიაღობ, აბა მაშინ მოგებდება შვისსა გვირგვინი და ვარსკვლავ-მთეარე სასიამოთ შენ დავინაცვლოს. მაშინ იქნები შენ საქები და სადილები და თუ ღირს ვიქმენ შენ დიდებას ხალობთ შეგმინილსა ფიანდაზათა და კეარცხლ-ბეკათ მე გაუფლები.

მაგრამ... ეი შენს მტერს, რაც შენ ჩემთვის აღარ გცალია?!

თომანთ ცოლა.

გლეხნი ზედგინიძენი და მათი თავგადასავალი.

ხელმწიფის გვირგვინის კურთხის დროს მოსკოვში მოსულან სამა.ჯავახილა (ქ.ახალქალაქის მანრა.) გლეხი ზედგინიძენი; მაგრამ იმისთვის კი არა, რასაკვირველია, რომ ენახათ, რა ნიართ ხდება გვირგვინის კურხევა დიდის იმპერატორისა; არა. ზედგინიძეებს სულ სხვა მიზანი ჰქონდათ: იმათ არზის მირთმევა სურეებიათ ხელმწიფისათვის საქმე იმაშია, რომ თურმე ამ ზედგინიძეებისთვის ერთ ვილაცა ევაჭარს მთელი მამული და სახლ-კარი წაურთმეგია, და რომ ამ გლეხებს აღარაფერი დაჩენიათ, მიუგროვებიათ სიფულში ცოტაოდენი ფული, წამოსულან მოსკოვში ხელმწიფისთვის თხოვნის მისაცემთა გვირგვინის კურთხევის დრას; მაგრამ გზამი დაგვიანებიათ და ვერც გვირგვინის კურთხევისთვის მიუსწრიათ და ვერც არზა მიურმეგიათ. რადგან ზედგინიძეები დამიგდებულნი ყოფილან, რომ არზის მირთმევის უმაღლე დასახურებდენ და ისე შინ გაისტუმრებდენ, ამიტომ მხოლოთ იმდენი ფული წამოუღიათ, რომ მოსკოვამდის მოსულიყვენ. მოსკოვში შეხვედრიათ ამ გლეხებს ბ. დ. ზ. სარაჯი-შვილი, რომელსაც მათთვის 10 მან. უტუქებია. რაკი ზედგინიძეებს მოსკოვში ვერა ვაუტუებიათ-არა, პეტერბურგში გაქანებულან; მისულან იქ უგროზ-

უკავიეროთ, სამი ღამე მინდორში გაუთენებიათ შვირ-
მწყურვალთ. ერთ დილას, შშშშშშ რომ ძლიერ
შეუწუხებია საკოდავები, გამოსულან ნეეის პროს-
პეტზე, უყინდიათ, თუ რამ არი გროში დარჩენიათ,
პური და მწვანე ხახვი, მოგეყვინათ ქართულათ ხი-
ლან ყურში და შექცეოდნ. მათ-და იბლათ სწორეთ
ამ დროს გამოუვლია იქ ბ. სოლომონ გამაშვილს თ.
ბაბუნდიის ლეინის სარდავის მმართველს; რასაკვირვე-
ლია, გამაშვილმა დანახვისთანავე თურმე იცნო ქარ-
თელი გლეხები, მივიდა მათთან, გამოელაპარაკა და
მამინე შენ წაიყვანა, დაბინავა, გაამხნევა, პურ-
ლეინო უხვათ მიაწავა და სასოწარკვეთილებაში ჩა-
ცივიწული ზედგინიძეებს სიკოტლუ დაუბრუნა ამ
ყოვლად პატიოსანმა ყმაწვილმა. მთელი ერთი კვი-
რა მტერს. გამაშვილმა თავის ხარჯთ შეინახა ზედ-
გინიძეები, თხოვნა მოაცემია, სადაც ჯერ იყო, გვა-
ცნობა იმათი აქ ყოფნა და წადილი. ყველა აქ მყოფთ
ქართველებს, ჩავგავანა, როგორმე მოგვეხერხებინა
ზედგინიძეების უკან ვაგზაყანა სამშობლოში, გავე-
მართინა ხელის-მოწერა ქართველთა შორის, თვით
მოგვცა თავისი მხენ და ქართველის სიკეთისთვის
მუდამ მზა მხარი,—და ამ გვართ ზედგინიძეები ს.
გამაშვილს მხენობით დაეპარუნეთ პეტერბურგში
მყოფმა ქართველებმა სამშობლოში.

დიდი მადლობის ღირსნი არიან ავრეთვე თავ.
კონსტანტინე ივანეს ძე ბაგრატიონ-მუხრანბატონი,
რომელმაც 63 მან. გადმოგვცა ზედგინიძეების სამშობ-
ლოში დასაბრუნებლათ; ბ. ლუკა დგებუაძე, რო-
მლისაგანაც 10 მან. მივიღეთ, ბ. არილ ტარიელის
ძე ფალავანდიშვილი, რომელმაც გარდა 5 მან. შე-
მოწერილობისა, ტანისამოსი და ფეხთ-საცმელი მის-
ცა საკოდავ გლეხებს.

ზემოხსენებულ პირთ გარდა შემდეგი შემოწი-
როლებმა შემოვიდა ზედგინიძეების სასარგებლოთ:
თავ. დიმიტრი ვასილის ძე მაყაშვილისაგან—3 მან.
ბ. სანდრო ბელისკისაგან—3 მან., თავ გ. კ. ჩა-
ჩუასაგან—2 მან. ლ. 50 კაპ., კნ. მელიტონ მიქელა-
ძისაგან—2 მან. ლ. 50 კაპ., ქუთაისელი ურია იო-
სებ თოფლიშვილისაგან 2 მან., ა. ი. კ. 1 მან. და
ბ. შაქრო ორანოვისაგან 1 მან. სულ შეკრავდა 93
მან., რომლისაგანაც ბილეთებში ნოეოროსისკამდის
დაინარჯა 40 მან. 80 კაპ., და დანარჩენი ფული
52 მან. ლ. 20 კაპ. თანასწორათ გაუნაწილეთ სა-
მივეს,—თითოს ერგო 17 მან. ლ. 40 კაპ.

ავრეთვე დიდი მადლობის ღირსი არის პატიე-
ციშვილი თავ. ივანე ალექსანდრეს ძე ნაკაშიძე, რო-
მელმაც დიდი ზეობა გამწია ამ ზემო აღნიშნულ
ზედგინიძეებზე: საწყლებს, როგორც ფულით აქ ყო-
ფნაში, ავრეთვე საქმით ფრიალ დახმარა.

ამ წერილთან ერთათ ვგზავნი ზედგინიძეების
ხელნაწერ წერილსაც. პეტერბურგში მცხოვრებნი ქა-
რთელები.

ამვე ზედგინიძეებზე იწერებიათ ნოეოროსისსიცი-
ლან შემდეგს: თბათეის ოცში აქ გვეცხმრა სამი ძმა
ქართველები, გვართ ზედგინიძეები, მცხოვრები სოფ.
ბარალეთში, (ახალ-ქალაქის მახრა), რომლებიც ყო-
ფილიყვენ პეტერბურგში ხელმწიფეთსან უქმეშვერ-
დამესი თხოვისს მისართმეთა. მიზევი წასვლისა ყო-
ფილა შემდეგი: ვილაც ევაქარს, რომელსაც მთელი
სოფელი აუწიოკებია თავის ბოროტ-მოქმედებით,
ხელი მოუწერინებია რალაც ქალაღლზე; როგორც
ზედგინიძეები ამბობენ და ცოტა ხნის შემდეგ მთე-
ლი ქონებისაგან ხელი აუღებინებია. ასე გამოუტ-
ლია ყველაფერი სარჩო-საბადებელი ამ საწყალი ხალ-
ხისათვის. ბოლოს უფიქრიათ და სხვისი რჩებით წა-
სულან პეტერბურგში. მაგრამ ხელმწიფემდე ვერ
უტანებიათ და ერთი ღამე საპრობილეშიაც გაუთე-
ვიათ; გზის ფულები შემოლევიათ და იქაური ქართ-
ველების წყალობით, როგორც იყო, მარაფის ნოეო-
როსისკამდე, სადაც დიდი დახმარება ამოუჩინა აქა-
ურმა ქართველობამ და გაისტუმრა თავის ქვეყანაში.
ამ საწყლებისათვის ახლა დაწმულია ყველა კარები
ცხოვრების; საქირაა, რომ ბარალეთის სოფლის
საზოვადლებამ ყურადღება მიაქციოს ამ საწყლებს.

ერთა მუშათაგანა.

რედაქტორ-გამომცემელი ან. თ.-ქრეველისა.

„კვალის“ ფოსტა.

თ—ში ბ. ყ—ბს. თქვენი წერილი „კრიტიკუ-
ლი წერილმანების“ დასასრული სხვა-და-სხვა მიზე-
ვის გამო აღარ დაბეჭდებია.

სახლობა გარდაცვალებულის ლეონიძის
გრიგოლის ძის ქლდიაშვილისა ამით აც-
ნობებს ნათესავთ და ნაცნობთ, რომ ორმო-
ცის წირვა და პანაშვიდი დანიშნულია სო-
ფელს სიმონეთში ოთხშაბათს 22 აგვისტოს.